

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG JOGALKOTÁSA*

RÁKOS FERENC

A Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójának megünneplése nemzeti létünk, a dolgozó magyar nép és különösen a magyar munkásosztály történetének legkimagaslóbb eseményére irányította a figyelmet. Nemcsak a Magyar Népköztársaságban, hanem a szocialista világrendszer minden országában, sőt azon túlmenőleg az egész haladó emberiség körében megemlékeztek erről az évfordulóról.

A magyar munkásosztály a földkerekség népei közül elsőnek követte az oroszországi munkások és parasztok új világot teremtő forradalmi példaadását. Ez az elévülhetetlen történelmi tény, — kicsiny országunk kereteit túllépve — világjelentőségű eseménnyé nőtt. Történelmi bizonyóságot tett a proletárdiktatúra elkerülhetetlenségéről, az egyetlen lehetséges útról, amely kivezeti az emberiséget a kapitalizmus válsága okozta ellentmondásokból és elnyomorodásból.

A szovjet-oroszországi bolsevik párt VIII. kongresszusán, 1919. március 23-án, két nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után mondotta Lenin: „A legradikálisabb, a legdemokratikusabb, megalkuvó burzsoázia beismerte, hogy a legnagyobb válság pillanatában, amikor a háborúban kimerült országot újabb háború fenyegeti, a tanács hatalom történelmi szükségszerűség, beismerte, hogy az ilyen országban nem lehet más hatalom, mint a proletariátus diktatúrája” (*Lenin Művei*. 29. köt. 222. old.).

Majd később a moszkvai szovjet ülésén így értékelte Lenin a Magyar Tanácsköztársaság jelentőségét: „Ezért a magyar forradalom azzal, hogy egészen másképpen született meg, mint a mienk, megmutatja az egész világnak azt, ami Oroszország tekintetében nem volt világos: nevezetesen, hogy a bolsevizmus az új, proletár demokráciával, munkás demokráciával függ össze, amely a régi parlament helyébe lép” (*Lenin Művei*. 29. köt. 272. old.).

A Tanácsköztársaság 40. évfordulóján megállapíthatjuk, hogy Lenin látnoki szavai a beigazolódott történelmi igazság értelmével fénylenek. A marxizmus-leninizmus tanítása a proletár forradalomról, a proletárdiktatúráról és

* *A Magyar Tanácsköztársaság Jogalkotása* (Szerk. Biz.: Halász Pál—Kovács István—Peschka Vilmos) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959. 399 old.

a proletárdemokráciáról kilépett az elmélet keretéből és a világnak egy milliárdnyi ember lakta egyharmadán élő valósággá lett. A magyar munkáosztály büszkén tekinthet vissza hőstettére: példaadása — Szovjet-országot után a második proletárdiktatúra — nagyértékű, maradandó tapasztalatokkal gazdagította a marxizmus-leninizmus ércalapját, a nemzetközi szocialista forradalom és a szocializmus építésének elméleti, gyakorlati fegyvertárát.

*

A Magyar Tanácsköztársaság, mint a Magyar Népköztársaság történelmi előfutára és főpróbája, a felszabadulást követő években — minden jelentősége ellenére — nem részesült méltó figyelemben közéletünk és még kevésbé a tudományos világunk részéről. Valahogy elmentek az évforduló, mint valami poros emlék kuriózuma mellett. Nem vették észre, hogy a Horthy-fasizmus részéről a félelem sugallta elfeledtetés, a tudatos ködösítés, majd a felszabadulás után a személyi kultusz tenyésztette közömbösség porrétege alatt legdicsőbb történelmi hagyományunk, egyben legaktívabb propaganda kincsünk és a szocializmus építésének mindmáig gazdag gyakorlati értékű tanulságai rejlenek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány letörölte az idők porát, feltárta ezt a kincset. A 40 éves évforduló ünnepén a magyar munkáosztály, egész dolgozó népünk büszkén vallhatta és vállalta magáénak múltja kiemelkedő örökségét. Eljött végre az ideje, hogy a magyar munkáosztály forradalmi államépítő és vezető tevékenysége ne csak néhány kortárs és aktív résztvevő visszaemlékezéseinek, ne csak kevés fiatal kutató lelkes buzgóságának és vizsgálódozatának tárgya legyen, hanem szocialista államunk minden irányú politikai és tudományos tevékenységének reflektorfénye elé kerüljön.

A Magyar Tanácsköztársaság, mint a szocialista állam és jogalkotás prototípusa, nemcsak megemlékezés, hanem egyben tanulság és tanulmányozás tárgya is napjaink magyar jogászsága előtt. Mégis, az ellenforradalom mocskoló, rágalmozó, áltudományos jogászai torzításait leszámítva, felszabadulásunk óta egészen a legutolsó ideig alig néhány komoly tanulmány és cikk volt az a jogi irodalmi termés, amely a Tanácsköztársaság államával és jogával foglalkozott. Tollforgató jogászaink túlnyomó része (nem kevésbé, mint más tudományágak képviselői) alig-alig fordítottak figyelmet a Tanácsköztársaságra, amely pedig — éppen az államépítés és jogalkotás szempontjából — mai jogfejlődésünkre is nemcsak történeti, hanem kiemelkedő gyakorlati jelentőséggel bír.

*

Pártunk és kormányunk határozata, a Tanácsköztársaság emlékének és 40. évfordulójának méltó megünneplése, az állam- és jogtudomány művelőit is felrázta. 1959 eleje, óta mindössze négy-öt hónap alatt több könyv, tanul-

mány, gyűjtemény, cikk látott napvilágot a Tanácsköztársaság jogalkotásáról, mint az egész megelőző idő alatt összesen.

A Tanácsköztársaság 40. évfordulójára megjelent munkák között megkülönböztetett figyelmet érdemel a „Magyar Tanácsköztársaság Jogalkotása” c. gyűjteményes mű, amely a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete kollektív munkájának eredménye, és a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában jelent meg, a tartalomhoz méltó komoly, szép külsővel.

A könyv jelentőségét csak emeli, hogy nemcsak egy magában álló témát tárgyal, nemcsak a Tanácsköztársaság jogalkotásának valamely ágazati kérdéséről szól, hanem újra kiadva a Tanácsköztársaság jogszabályainak válogatott gyűjteményét, egyetemességre törekszik.

A gyűjtemény bevezető tanulmányát *Szabó Imre* akadémikus, az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója írta. A Tanácsköztársaság jogalkotásának egészét értékeli és összefoglalja. A Tanácsköztársaság állam- és jogalkotó munkájának alaki és tartalmi jellemzőivel, az új jognak a régi joghoz való viszonyával, továbbá magának a jogalkotásnak, mint új szocialista jogunknak néhány tartalmi és elvi sajátosságával foglalkozik.

Ezt az általános összefoglalást követik a Tanácsköztársaság jogszabályainak ágazati csoportok szerinti válogatásai, amelyek mindegyikét ismét egy-egy szakmai bevezető tanulmány foglalja össze. A gyűjtemény — mint-hogy hangsúlyozottan jogászok számára készült, bár számot tarthat mind-azok érdeklődésére, akik a Tanácsköztársaság történetét ismerni akarják — következő jogágazatokra osztja az anyagot: a Tanácsköztársaság a) államjoga (*Kovács István*), b) államigazgatási joga (*Halász József*), c) büntetőjoga (*Szabó András*), d) polgári joga (*Eörsi Gyula*), e) családjoga (*Pap Tibor*), f) munkajoga (*Trócsányi László*).

A bevezető tanulmány kiemeli, hogy a Tanácsköztársaság megünneplése jó alkalmat szolgáltat arra, hogy jóvátegyük az elmúlt esztendőök hibáit, mulasztásait a Tanácsköztársaságot megillető méltó ismertetés tekintetében és töröljük az emberek tudatából azt a torz és hamis képet, amelyet az ellenforradalom festett a magyar munkásosztály államáról. Ez annál is inkább kötelességünk, mert a Tanácsköztársaság nem egyszerűen történelmi emlék, hanem „mai munkánk számára is rendkívül hasznos, gyakorlati segítséget nyújt, mindenek felett kimagasló eredményeivel, olykor azonban még bizonyos hibáival is”.

*

Nemcsak a Tanácsköztársaság emlékeként, nemcsak a jogtörténet, hanem a jogpropaganda szempontjából is értékes és hasznos az a jogszabály anyag, amelyet a gyűjtemény felelevenít, újra az olvasók elé tár. E jogszabályokat eredetileg az akkori hivatalos lap, a „Tanácsköztársaság”, — majd összesítve a „Tanácsköztársasági Törvénytár” közölte „A Forradalmi Kor-

mányzótanács és a népbiztosságok rendeletei” címmel az új egyesült párt, a Magyar Szocialista Párt (majd a pártkongresszus után már „A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja”) kiadásában.

Az egész jogalkotás több mint 770 jogszabályt ölel fel. E jogszabályok túlnyomó része (682) a tanácskormány, a Forradalmi Kormányzótanács, és az egyes tárca népbiztosságok rendeletei (köztük 104 a Népgazdasági Tanácsé). Ezt a jogalkotó tevékenységet a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlésén (SzTOGY), a tanácskongresszuson, a legfőbb államhatalmi szerv által elfogadott alkotmány koronázta. A tanácskongresszuson választott Szövetséges Központi Intézőbizottság (SzKIB.) alig néhány rendeletet hozott. Jellemző a törvényhozó szellemére és az akkori politikai helyzetre, hogy a SzKIB első rendelete a bürokrácia elleni harcnak, a közéleti tisztaság biztosításának, az állami hivatalok ellenséges elemektől való megtisztításának volt szentelve.

A Magyar Tanácsköztársaság Jogalkotása c. gyűjtemény mint már említettük, különös érdeme, hogy újra kiadja a tanács hatalom legfontosabb rendeletének válogatását. Közli azonban ezenkívül a Tanácsköztársaság jogszabályainak teljes mutatóját is, amivel kiegészíti, mintegy teljessé teszi a tájékoztatást a tanácsállam jogalkotó tevékenységéről.

A Tanácsköztársaság jogszabályai között időrendben az elsők, mert legsürgősebbek, azok a rendeletek, amelyek az új államhatalom külső és belső ellenség elleni védelmével, az új tanácsállam felépítésével és — ezzel egyidejűleg — a régi burzsoá osztályállam és gépezetének megszüntetésével, rombolásával foglalkoznak. A szocialista állam fő funkciói sorában ezek az aktusok állanak első helyen. Ilyenek főképpen: a Forradalmi Törvényszék felállítására, a Vörös Hadsereg és a Vörös Őrség megszervezésére, a tanácsok megalakítására és a választások kiírására vonatkozó rendeletek.

Sorban és fontosságban nem kevésbé sürgősek voltak azok az alapvető gazdasági tárgyú rendeletek, amelyek a kisüzem kereteit meghaladó mezőgazdasági és ipari üzemek, a termelőeszközök és a tőkés vagyon köztulajdonba vételét, társadalmasítását elrendelték és a szocialista gazdasági rendszer fundamen umát építették. Ide sorolhatjuk a gazdaság szervezési, szociális termelési, közlelmezési és ellátási, pénzügyi, szociális és lakásügyi szabályokat is, amelyek a dolgozók egészségügyi védelmével, munkavédelmével, a dolgozók egész társadalmának jóléti viszonyaival foglalkoznak. Ezek az úgynevezett gazdasági rendeletek a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteinek mintegy 40%-át teszik ki. A népbiztossági rendeletek között a gazdasági tárgyú rendeletek arányszáma még nagyobb — 65%.

A következő csoport: a népművelés ügyének szocialista megalapozásával foglalkozó rendeletek. A közoktatásügyi népbiztosság rendeletei (mintegy 66 rendelet) jellemzi azt az intenzív munkát, amelyet a dolgozók állama folytatott a dolgozók felvilágosítása, az igazi népkultúra fejlesztése terén.

Végül azok a rendeletek következnek, amelyek mindenféle szervezési, igazgatási, rendészeti kérdésekkel foglalkoznak.

*

A gyűjteményben, mint már említettük, nem az állam fő funkciói, hanem hat jogágazat szerint vannak a jogszabályok csoportosítva. Ez a csoportosítás szakjogászok számára bizonyos könnyebbséget jelenthet, egyben azonban — ezt sajnálkozással érezzük a gyűjtemény áttekintése közben — meg kell jegyeznünk, hogy a csak kialakulóban levő jogviszonyok és azoknak jogszabályi rendezése ilyenformán politikailag kevésbé értékelhető és áttekinthető, mintha a jogszabályok összeválogatása és magyarázata a szocialista állam funkciói szerint történt volna. Persze — egyik a másikat nem zárja ki, és mint a bevezető tanulmány igéri, a kezdeti munkát követni fogja a Tanácsköztársaság jogalkotásának mélyebbre ható feldolgozása. Célszerű volna a Tanácsköztársaság teljes jogszabályalkotásának újra kiadása is.

Ki kell emelni — és ez a legfontosabb — hogy a gyűjtemény összeválogatása egészben véve jó: valóban a Tanácsköztársaság legfontosabb és a munkáshatalomra legjellemzőbb jogszabályainak a gyűjteménye. Alkalmas arra, hogy tájékoztasson, képet adjon a Tanácsköztársaság jogszabályalkotásáról, magáról a tanácsszocializmusról, a munkások szocialista államáról.

Ugyanakkor azonban önkényesnek látszik, a polgári állam és társadalom jogára emlékeztetőnek, a válogatott jogszabályok csoportosítása az adott jogágak szerint. Nem könnyű az egyoldalú beskatulyázás, amikor számos jogszabály jellege szerint több csoportba is kívánczik. Pl. a forradalmi törvénytörvény felállítás, inkább az államjog, de működése, vagyis a bírósági büntetőeljárás már a büntetőjog keretébe tartozik. Vagy pl. a Vörös Hadsereg és a Vörös Őrség, mint az állam fontos pilléreinek *felállítása* — államjog. Hatósági tevékenységük viszont a közigazgatási jog, sőt a Vörös Őrségnél a büntető ügyekben való nyomozás, és a Vörös Hadsereg forradalmi törvénytörvényeinek működése a büntetőjog keretébe tartozik. És így folytathatnók tovább. Ha már a szakjogászok számára szükségesnek látszik a jogágak szerinti szétosztás, akkor éppen úgy szükséges — az áttekinthetőség szempontjából — az adott jogszabály párhuzamos felemlítése más csoportban vagy csoportokban is, ahová az adott jogszabály hasonló indokoltsággal sorolható.

Ha a szovjet szocialista állam-és jogtudomány immár 42 éves tapasztalatát iránytűnek tekinthetjük — és kell is tekintenünk —, akkor a Tanácsköztársaság jogszabályainak adott elosztása, beskatulyázása nem az újabb jogfejlődés eredményének, hanem inkább elavultnak látszik. Kétségtelen ugyanis, hogy az az állami aktus, amely a földet és a termelőeszközöket, a kapitalista tulajdont, az egészségügyi és közművelődésügyi intézményeket stb. köztulajdonba vette, szocializálta, amely megteremtette a szocialista állam gazdasági, kulturális, egészségügyi fundamentumát, — az államjog keretébe

kívánczik elsősorban és nem a polgári jogba. Az államosítás következtében az államosított (korábban magántulajdonban volt) gazdaság funkcióváltáson ment át: kikerült az állampolgárok jogviszonyainak keretéből és az államjog, a közigazgatási jog tárgya lett. Eörsi Gyula is megállapítja (251. old.) „Az idevágó rendelkezések államigazgatási jellegű kötelezettséget keletkeztettek...”

Nem tartom alapvető jelentőségűnek a jogágazatok szerinti ilyen vagy olyan beosztást, de fogalmi zavar elkerülése és a jogszabályokban való könnyebb eligazodás, tájékozódás céljából helyes volna rámutatni egyidejűleg arra, hogy bizonyos jogszabályok jellegüknél fogva más ágazatban is felsorolhatók, valamint arra is, miért éppen az adott csoportban, az adott jogágazatban vannak megemlítve.

*

A bevezető tanulmány szavai szerint a jogszabályok egymásutánja az egyes ágazati csoportokban *fontosság* (és nem időrend szerint) történt. Ezt az elvet helyeselni lehetne, ha következetesen és tényleg így volna. De nézzük csak:

Az államjog csoportjában első helyen van, nagyon helyesen, a legfontosabb törvény: az alkotmány. De nyomban utána már egy átmeneti jellegű, ideiglenes népbiztossági jogszabály következik a bírósági tárgyalások elhalasztásáról. Ezután még egy sor viszonylag kisebb jelentőségű rendelet következik. Csak ezután, a válogatás második felében következnek a tényleg legfontosabb államjogi rendelkezések. Nem felel meg a fontosság szerinti felsorolás elvének ebben a jogcsoportban a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteinek összekeverése a népbiztossági rendeletekkel, amelyek — már kibocsátójuk hatóságánál fogva is — főképpen végrehajtó és utasító, törvényt magyarázó, számos esetben átmeneti, ideiglenes jelentőséggel bírnak.

Helytelen és nem tudományos viszont törvényes jogforrás kibocsátotta jogszabályok sorába iktatni a Vörös Ujság közleményét (A vidéki munkáskatonák és paraszt tanácsok és direktóriumok hatásköre, Vörös Ujság, 1919. április 1-ei száma.), amelyet sem a hivatalos lap, a Tanácsköztársaság, sem a Tanácsköztársasági Törvénytár gyűjtemény nem közölt, tehát már csak ez oknál fogva sem tekinthető rendeletnek, törvényes jogszabálynak. A kérdéses közlemény hangjánál, szövegezésénél fogva, bár a Forradalmi Kormányzótanács elnökének és két belügyi népbiztosnak a neve van alatta, teljesen elűt a rendeletek szövegezésétől, inkább rendelettervezetnek, esetleg körlevéltervezetnek felel meg. Ezt bizonyítja az is, hogy még csak dátummal sincs ellátva. Ennek a közleménynek rendelet voltát egyenesen kizárja az, hogy az Forradalmi Kormányzótanács XXVII. sz. rendelete valóban megjelent a hivatalos lapban, a Tanácsköztársaság 1919. április 3-i számában „A falusi, városi, járási, megyei és országos munkás-, katonák- és földmivestanácsi választások megtartásáról” címmel. Az ideiglenes alkotmány, az F. K. XXVI. sz.

rendelet és a választások kiírása, rendezte azt a kérdést, amelyet a kérdéses közlemény tárgyal.

Itt jegyezzük meg, hogy a direktóriumok státusát semmiféle tanácsköztársasági jogszabály nem említi és nem rendezi. A direktórium a Tanácsköztársaság idején igen elterjedt és népszerű intézmény volt. Többnyire az intéző bizottság elnökségét nevezték így. A direktóriumok ténylegesen működtek a megyeszékhelytől le a falvakig. De a központi államhatalmi szervek csak hallgatólag vették tudomásul a direktóriumok létezését és működését. Törvényileg, rendeletileg, vagy akár csak határozatilag soha meg nem erősítették, jóvá nem hagyták. A francia forradalomra emlékeztető romantikus elnevezés népszerű volt a munkásosztály körében. A direktóriumok többnyire 3—5 személyből álló hatékonyan működő csúcsszervek voltak, amelyek a munkásosztály államvezetői képességének a tanúbizonyságául szolgáltak. — Tanácsköztársasági jogszabály válogatásban azonban egy ilyen újságközleménynek a felvétele helytelen. Helyesebb lett volna a bevezetőben említést tenni a közleményről, tartalmáról és egyúttal a direktóriumokról.

A közigazgatási, büntetőjogi, polgári jogi és családjogi csoportokban a jogszabályok valóban fontosság és időrend szerint vannak felsorolva. A fontossági sorrendet biztosítja az is, hogy elsősorban az F. K. rendeletek állnak és csak utánuk következnek a szaknépbiztosságok rendeletei. A polgári jogi csoportban — ha helyes címet adunk e csoportnak, mondjuk: a termelőeszközök, a kapitalista tulajdon, a föld stb. köztulajdonbavételének jogi aktusai vagy az állami szocialista tulajdonjog keletkezése. — sikerült és jól áttekinthető a jogszabályok válogatása. Az F. K. rendeleteket megfelelően kiegészítik a szaknépbiztossági rendeletek. Szinte zavarja a köztulajdonbavétel jogi aktusainak logikus sorát az a három rendelet (5. I. N.—Igazságügyi Népbiztos — számú az örökösödési eljárás felfüggesztéséről, az F. K.: CXVIII. számú rendelet a nagykorúság korhatáráról és a 18 pont, I. N. számú rendelet a hagyatéki eljárásról) amely valóban a polgári jogba tartozik.

*

A Tanácsköztársaság jogalkotásának egyik legszembetűnőbb jelensége az a meglepően nagy és sokoldalú törvényhozói tevékenység, amelyet fennállásának mindössze 133 napja alatt kifejtett. Ha még megemlítjük, hogy ennek, a Tanácsköztársaság-i Törvénytár 5 kötetére és még egy hatodik, gyűjteményesen már nem kiadható volt kötetre rugó jogszabály anyagnak több mint a fele (a Forradalmi Kormányzótanács 79 rendelete — több mint az összes F. K. rendeletek fele) 1919. április 30-ig jelent meg, tehát a proletárdiktatúra első 40 napjára esett, úgy szinte szemelláthatóan érzékelhetjük ennek a törvényhozói tevékenységnek izzó intenzitását.

A rendeletek, amelyek a szocialista állam létének legfontosabb pilléreit emelték, szinte lélegzetelállító gyorsasággal követték egymást. Lobogó, alkotó

lázban égtek a magyar munkásosztály legjobbjai. A nemes és kápráztató feladat: a szocializmus építése — elbűvölte a proletárság legjobb embereit.

És ha most 40 esztendő múltán, nyugodt szemlélődéssel, bíráló figyelemmel olvassuk ezeket a rendeleteket, megállapíthatjuk, hogy nem ötletszerű, hevenyészett jogi fogalmazványok voltak, hanem átgondolt, jól rendezett, elvi következettséggel fogalmazott jogalkotások sorozata, ami a bevezető tanulmány szerint „... a Tanácsköztársaság államszervezetének igen korai rendezettségére mutat...” Az államépítés és jogalkotás meglepő tudatossága, „korai rendezettsége” azt a benyomást kelti, hogy a Tanácsköztársaság építő mesterei jól tudták, mit akarnak.

Némelyeknél napjaink jogásznemzedéke körében a Tanácsköztársaság jogalkotásának ez a logikus tudatossága azt a látszatot kelti, mintha előre megadott, jól ismert szovjet séma szerint történt volna ez az államépítő munka. Ez a gondolat jelentkezik már a bevezető tanulmányban is, de különösen kihangsúlyozza ezt az államjogi csoport bevezetése, amely egyenesen „közel két esztendő tapasztalataira” (Sic!) utal és arra, hogy „a Tanácsköztársaság fennállása alatt nagy számmal érkeztek az országba a szovjet állam jogalkotását ismertető hivatalos kiadványok”. (A történelmi igazság kedvéért: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a szovjet állam kezdetétől a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásáig nem 2 év, hanem csak 16 és fél hónap telt el.)

Nem tudom, min alapulnak ezek az állítások. A valóságban távolról sem így volt. A Tanácsköztársaság vezetői, (a kommunisták is néhány kivétellel) nem ismerték a szovjet-oroszországi állam- és jogfejlődést. A szovjet-oroszországi átalakulást mozgató nagy eszmék, az Októberi Forradalom eszméi, majd az 1918-as alkotmány eszméi azonban eljutottak természetesen Magyarországra is. A Szovjet-Oroszországból hazatért volt hadifoglyok elhozták magukkal ezeket az eszméket, amelyek hatalmas lökést adtak a magyar forradalomnak. De nem hozták és nem is hozhatták a tételes jogi átalakulás ismeretét. A kormányban mindössze három olyan kommunista volt (Kun Béla, Számuelly Tibor, Vántus Károly), akik részt vettek irányító pozícióban a szovjet-oroszországi eseményekben. Helytelen és félrevezető tehát Kovács István megállapítása, hogy „a Tanácsköztársaság vezetőinek nagy része Szovjet-Oroszországban járta ki a forradalom első nagy iskoláját”. Ez ellenkezik a tényekkel. A hazatért volt hadifoglyok és internacionalista harcosok nem államszervezéssel, jogalkotással foglalkoztak, hanem a nemzetközi brigádok szervezésével, katonai munkával, harctéri tevékenységgel, agitációval voltak elfoglalva. Az államépítésről, a szovjet állam alakulásáról csak általánosságban tudhattak, nem is szólva a jogalkotásról, a különböző jogi intézmények elvi és gyakorlati megszervezéséről.

Nyomtatott anyagot, „a szovjet állam jogalkotását ismertető hivatalos kiadványok”-at a visszatérő volt hadifoglyok nem hozhattak magukkal haza, hiszen ellenséges területeken, frontokon keresztül csak nagy ügyel-bajjal,

veszedelmek között vágták át magukat hazafelé, gyakran elszenvedve testmozgásokat is. Többen hivatkoznak Számuely Tibor ismert moszkvai útjára. Ez az utazás — egy rozoga kétülékes kis repülőgépen, amelyet „repülő koporsónak” csúfoltak — már a Tanácsköztársaság idejében történt. Számuely Tibor tényleg hozott is magával — nem sokat — nyomtatványokat, de ezek szinte kivétel nélkül politikai agitációs és propagandaanyagok voltak. Különben is, amikor Számuely Tibor visszatért, 1919 május végén, akkor már az államépítés és jogalkotás jelentékeny része a Magyar Tanácsköztársaságban megtörtént. Postai küldemények akkor egyáltalán nem voltak. Nagyon kevés volt az az anyag, ami a Tanácsköztársaság vezetőinek a kezébe került.

Így hát felmerül a kérdés, mi az oka annak, hogy oly tudatosan jelentkezett a magyar munkásosztály államszervező képessége?

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom eszméi, az új állam, a szovjet gondolat, a földosztás, a nemzetek egyenjogúsága, a bolsevik forradalmi jelzavak megragadták a dolgozó emberek, a munkások, parasztok, a haladó értelmiség gondolatvilágát és képzeletét. Ezek az eszmék gondolkozásra készítették a legjobbakat, amikor az államépítés nagy feladatai eléjük tornyosultak.

A magyar proletariátus nagyszerű alkotó, építő munkáját azzal az államalkotó képességgel és készséggel végezte, amely sajátja a társadalom mélyében már kifejlődött, az államhatalom megragadására, az állam és társadalom vezetésére már érett új történelmi osztálynak. Miként a megfelelő történelmi korszakokban, a polgári forradalmak idején a burzsoázia is késznek mutatkozott a hatalom átvételére és a polgári állam felépítésére, a korhadt, düledező, feudális állam helyén.

Végül, de nem utolsósorban számba kell venni, hogy a munkásság a munkásmozgalom szervezeteiben már hatalmas közéleti és szervezési tapasztalatra tett szert. A nemzetközi munkásmozgalom szélesen elágazó politikai szervezeti tapasztalatai, a magyarországi szociáldemokrata párt és a különböző nemzetközi munkáspártok programjai és kongresszusi vitái, a szakszervezeti élet mindennapos harcai, vitái minden más társadalmi osztálynál jelentékenyebb szervezeti tapasztalatot, tudást és tanulságot szolgáltatottak a munkásosztálynak.

A marxizmus iskolája már egész nemzedékeket nevelt a szocializmus elméletére és gyakorlatára. Karl Marx híres műve: „A Gothai Program Kritikája”, amely a német szociáldemokrácia programtervezetének alapos elemzése és bírálata, egyben kifejti a proletariátus politikai mozgalmának alapvető kérdéseit. Ezzel kapcsolatban meghatározza az osztályharcos munkáspárt politikai követeléseit, megállapítja a kapitalizmusból szocializmusba való átmenet idejére a proletárdiktatúra szükségszerűségét, lényegét, alapelveit. Az alkotó marxizmusnak ez a halhatatlan műve és egyéb munkái, amelyek a marxizmus államelméletének alapját megvetették, már korán felfegyverezte a nemzetközi és a magyar munkásosztályt azzal a forradalmi

elmélettel, amelynek nyomán a magyarországi proletárdiktatúra államépítő munkája elindulhatott.

A magyar munkásozttály tehát nem rátermettség, megfelelő tapasztalat és tudás nélkül állt az ország kormánykerekéhez, hanem alapos, több évtizedes iskolát járt ki, amelyben megszerezte a hatalom átvételéhez és gyakorlásához, az államalkotás történelmi munkájához szükséges tudást és készséget. Bár hibázott néhány fontos elvi kérdésben, bár csetlett-botlott egyes gyakorlati kérdésekben (éppen azért, mert nem ismerte és nem használhatta ki a szovjet tapasztalatot), alapjában véve a helyes úton haladt. A Magyar Tanácsköztársaság állam- és jogrendszere, jogintézményei a szocializmus építésének, a proletariátus és az egész dolgozó nép érdekének megfelelően épültek.

*

Némelyeket megtéveszt az a körülmény, hogy egyes rendeletekben a szovjet intézkedésekhez hasonló intézkedések és elrendezések történtek. Pl. a forradalmi törvényszékek szervezése terén. A valóság az, hogy a hasonló okok hasonló okozatot, a hasonló jelenségek — hasonló intézkedéseket vonnak maguk után. A cél egy volt: a szocializmus építése. A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékeinek szervezésénél az égvilágon semmi, de semmi írott anyag rendelkezésre nem állott. A Szovjet-Oroszországból hazatért volt hadifoglyoktól kapott információ egészen felületes és bizonytalan volt. Mindössze annyi: forradalmi tribunálok működnek, amelyekben a munkások és parasztek képviselői ítélkeznek. A forradalmi törvényszékek kialakulása és működése a Magyar Tanácsköztársaságban mégis hasonló körülmények között történt, mint Szovjet-Oroszországban, bár jelentékeny eltérések is voltak. Még az is egyezett, hogy a Tanácsköztársaságban centrista, revizionista szociáldemokrata volt az igazságügyi népbiztos, Szovjet-Oroszországban pedig szintén nem bolsevik, hanem egy opportunistá (szocialista forradalmár).

A hasonló jelenségek, a kommunista forradalmi mentalitás harca, ami kifejezője volt a forradalmi proletariátus hatalmi törekvéseinek, — a revizionista mentalitás ellen, ami viszont a burzsoá restauráció törekvéseit fejezte ki, ez a harc szülte logikusan és vonta maga után a Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország jogalkotásának némely egyező rendelkezéseit. Csak természetes, hogy a kevés, szórványos, egyesek esetleges emlékezésén alapuló, vagy a jó ég tudja milyen úton ide került, esetleg ellenségesen torzított szovjet anyag is mély vonzást, erős befolyást gyakorolt a Tanácsköztársaság jogalkotására. Az 1918-as szovjet alkotmány eszméi, bár ez az alkotmány sok tekintetben eltért az 1919. június 23-án, a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlésén elfogadott tanácsköztársasági alkotmánytól, erősen szügesztív hatást gyakoroltak a tanácsokon épülő magyar szocialista állam, a Tanácsköztársaság törvényhozóira.

A Tanácsköztársaság alkotmánya és jogalkotása eredeti jogalkotás volt, amely az előbb említett okoknál fogva bizonyos tekintetben egyezett, más tekintetben viszont eltért a szovjet alkotmánytól és jogalkotástól. A Tanácsköztársaság alkotmányát illetően Kovács államjogi bevezető tanulmánya is elismeri, hogy „olyan eredeti jogalkotás”, amely mind a „közel két esztendő” szovjet tapasztalatokat, mind a magyar sajátságokat „összegezte”. Szabó Imre helyesen állapítja meg a bevezető tanulmányban, hogy a szovjet fejlődés első időszakának jogfejlődésével — a jellemző alapvonásokat illetően — a Magyar Tanácsköztársaság jogfejlődése megegyezett: „a tanácsokra épülő államtípus azonos elvi magva jutott kifejezésre”. Továbbá, a jogforrásokat illetően: „... a Tanácsköztársaság alkotmánya az első szovjet alkotmánnyal egyezően vonta meg a fő határvonalat, a legfőbb államhatalmi szervek és az államigazgatási szervek jogalkotó tevékenysége között...”

*

A régi jogot, a polgári állam jogát illetően a proletárdiktatúra szilárd elvi álláspontot foglalt el: megtagadta a jogfolytonosságot, nem ismerte el, semmisnek nyilvánította, felszámolta a polgári állammal együtt a régi jogot és jogi berendezéseket is. Ezt a forradalmi elvet a Tanácsköztársaság jogalkotása ismételtén, expressis verbis, kimondta. Ennek megfelelően teljesen felszámolta például a proletárdiktatúra előtti polgári állam bíróságait is. Ezt az elvet nem töri meg az sem, ha egyes népbiztosságok, vagy akár bíróságok is gyakorlati célszerűségi okból, bizonyos kérdések megoldása, eldöntése, rendezése céljából felhasználtak egyes régi jogszabályokat, ha azok nem ellenkeztek a proletárdiktatúra szellemével, elvi álláspontjával, célkitűzésével, érvényes rendeleteivel, határozataival. Ez az utilitárius felhasználás az új államhatalom akaratából történt és ez itt a döntő. Előfordult ugyan, kivételesen, egyetlen olyan rendelet, a bevezető tanulmányban hivatkozott 6. Ke. N. (Közélelmezési Népbiztosság rendelet), amely kimondottan fenntartotta a polgári, koalíciós kormány rendeletét. Ennek politikai magyarázata az, hogy a közélelmezési népbiztos egy jobboldali szociáldemokrata volt (Erdélyi Mór), aki nem egyedül ezzel a rendelettel demonstrálta nemtetszését a proletárdiktatúrával szemben.

Az átmenet ideje alatt, természetesen és gyakran súlyos problémát jelentett a különböző jogi intézmények, jogi szabályozások hiánya. A törvényhozó, jogalkotó hatalom — az idő rövidsége folytán — számos kérdésben még nem fejezhette ki jogszabályban akaratát. Ilyenkor, különösen a bíróságok, minden külön engedély és arra való hivatkozás nélkül tájékozódásképpen figyelembe vették a régi jogszabályokat, amelyek ilyen módon bizonyos kisegítő szolgálatot tettek. Például a Forradalmi Törvényszék a közönséges, nem politikai bűnügyekben tájékozódás céljából felhasználta esetenként a régi Btk.-t. Ez azonban csak mint a jogi irodalomba való betekintés fordult elő, ami semmiben

sem gátolta és nem is gátolhatta a proletár bírák szabad jogérzékének és jogtudatának érvényesülését, vagyis az önálló jogszabályalkotást.

Amennyiben valamely régi jogszabály tartalma értelmi alkalmazást nyert, akár rendeletben, akár bírósági ítéletben, határozatban, ez az alkalmazás az új állam új jogszabályaként történt, amelynek semmi köze sem volt a megdöntött polgári államhoz és jogához. Elvi harc alakult ki e kérdés körül. Az igazságügyi népbiztosság néhány kommunista jogásza (dr. Engel József, dr. Somogyi Károly, dr. Somogyi Ödön) és mások élesen szembeszálltak a kísérletekkel, amelyek a proletariátus forradalmi jogfelfogásának érvényesülését gátolni próbálták. — A bevezető tanulmány helyesen állapítja meg a szovjet és a magyar megoldás elvi azonosságát e kérdésben.

A Tanácsköztársaságban, miként a Szovjetunióban is, a régi törvények alkalmazhatósága kérdésében lényegesen más volt a felfogás, mint a Népköztársaságban és általában a népi demokratikus államokban. A népi demokratikus átalakulás lényegesen más viszonyok között indult meg. Ezekben a sajátos viszonyokban sokkal ruganyosabb politikát kellett követni a régi polgári állam jogának alkalmazhatósága terén. A népi demokratikus fejlődés sajátosságaiból következett, hogy nem generálisan, nem egyetlen forradalmi aktussal, hanem fokozatosan, jogi úton történt és történik az átmenet: egyes régi jogszabályok törvényhozói, vagy bírói határozatban való hatályon kívül helyezésével és új jogszabályok megállapításával.

*

A bevezető tanulmány helyesen jegyzi meg, hogy a jogszabályokban nem jut kifejezésre a forradalmi munkáspárt szerepe és helye a proletárdiktatúra mechanizmusában. Egyúttal helyes lett volna, ha Szabó Imre a bevezető tanulmányban magyarázatot is adott volna erre a hiányra, röviden rávilágított volna a párt szerepére a magyarországi proletárdiktatúrában.

A párt, éppen a két munkáspárt megegyezésének hiányosságai, főképpen a garancia nélküli egyesülés következtében, nem harcokban edzett, forradalmi marxista párt volt, a proletárdiktatúra vezető ereje, hanem a szociáldemokraták által majorizált, ingatag hibrid párt. A párt vezetősége — valójában — nem a proletárdiktatúra irányító, vezető szerve volt, hanem a Forradalmi Kormányzótanács, a kormány árnyéka, alteregoja. Gyakran megesett, hogy a Forradalmi Kormányzótanács, kimerítvén napirendjét, az ülést, mint pártvezetőség folytatta. A pártnak ez a másodlagos szerepe az alsóbb színvonalon is hasonló volt. Ilyen volt a párt helyzete és szerepe a Tanácsköztársaságban. Ennek egyik következménye, hogy a párt szerepe nem jut kifejezésre a jogszabályokban. — Helytelen tehát az államjogi jogszabályokat tárgyaló tanulmányban a megállapítás: „... a vezető szerep érvényesülése a Tanácsköztársaságban sem vitatható”. Sajnos a párt vezető szerepre alkalmatlan volt és vezető szerepet nem is játszott a Tanácsköztársaságban.

*

A gyűjtemény, mint általában jogszabály gyűjteményeknél lenni szokott, a jog egyik oldalát: az írott tételes jogot mutatja és magyarázza. Hiányzik a gyűjteményből — már csak a hely szűke miatt is — a működő államgépezet, a tanácsközigazgatás demonstrálása, az eleven és hatékony jogalkalmazás, a joggyakorlat ismertetése.

Az állam- és jogélet gyakorlati oldalának feltárása és ismertetése egy további elmélyedt kutatómunka eredménye lehet. Ezt a kutatómunkát különösen érdekessé tenné az a körülmény, hogy a gyakorlat — különösen a kezdeti, forró forradalmi átalakulások idején — gyakran eltér az előzetesen alkotott jogszabálytól, korrigálja az íróasztal mellett készült jogszabályalkotást, amely — ilyen esetekben — utólag igazodik az élet, a gyakorlat igényelte szükségszerűséghez. Így volt ez a Tanácsköztársaságban. Egész sor példával igazolható, hogy az F. K., vagy még inkább valamelyik népbiztosság rendeletét a gyakorlat lényegesen korrigálta. Így volt ez pl. az F. K. IV. sz. rendeletével a forradalmi törvényszékekről. A jogalkalmazásnak, a tényleges joggyakorlatnak a kutatása és feltárása azért is nagy figyelmet érdemel, mert bizonyosságot tesz a törvényhozó rugalmasságáról, az eleven élettel való közvetlen kapcsolatáról és bürokráciaellenes szelleméről.

*

Az élet közvetlenségét, hogy úgy mondjam: testmelegét sugározza a Tanácsköztársaság jogszabályainak a nyelve is. A Tanácsköztársaság jogszabályai egyszerűen, mindenki, még a legegyszerűbb ember által is könnyen érthetően, bizonyos felvilágosító, agitáló lendülettel vannak fogalmazva. Távol áll tőlük a fontoskodó jogásznelv, a „hivatali” nyelv nehézkessége és rosszul emészthetősége. Ez nem volt véletlen, hanem a törvényhozó egyenes akarata. A törvényhozó — a munkásosztály államának legfelsőbb szervei — azt akarták, hogy a proletárállam törvényeit mindenki megértse, mindenki ismerje, mindenki tudja. Azt akarták, hogy mindenki tudja: ez a magyar proletariátus akarata, ez a proletariátus műve. Jogpropaganda volt ez a javából és egyben politikai propagandának is kitűnő.

* * *

Érdeme a bevezető tanulmánynak, hogy először veti fel a gondolatot a Tanácsköztársaság alkotó és jogalkalmazó jogászainak elismeréséről.

Valóban nem könnyű feladat hárult a kevés számú, — egy-két kivétellel fiatal — odaadó és lelkes kommunista jogászra, akik az igazságügyi és többi népbiztosság polgári (jelentékeny számban burkolt ellenforradalmi) és oppor-tunista jogászainak visszahúzó törekvéseivel szemben felvette a harcot a jog és jogintézmények forradalmi, szocialista átalakulásáért. Ezen a helyen különösen kiemeljük azt a körömszakadtig menő harcot, amely az alkotmány valóban forradalmi, valóban marxista (akkor még Lenin életében a „leninista” és a „leninizmus” kifejezések nem voltak a kommunista pártok szóhasználatá-

ban. Lenin — végtelen szerénységében — nem tűrte volna el) tartalmáért és szövegezéséért.

Nem kevésbé méltók a Népköztársaság jogásztársadalmának elismerésére és kegyeletes megemlékezésére azok, akik a forradalmi törvényszékeken és más kialakulóban volt bírói szervekben, továbbá a tanácsi és egyéb közigazgatási szerveknél a jogalkalmazás feladatát kommunista lelkesedéssel, lobogó osztályöntudattal vállalták és teljesítették — akár tanult jogászok voltak, akár a munkásosztály egyszerű képviselői az állam- és jogéletben. Sokan közülük életükkel fizettek becsületet, osztályhű tevékenységükért. A Magyar Népköztársaság jogász nemzedékének becsületbeli, hivatási feladata, hogy emléküket — érdemük szerint — megvilágítsa és megbecsülje, mint a forradalmi szocialista törvényesség első harcosainak emlékét.

*

A Magyar Tanácsköztársaság Jogalkotása c. gyűjtemény szerzői arra vállalkoztak, hogy a tanácsállam válogatott jogszabályainak tükrében elemezzék és jellemezzék a magyar munkásosztály állam- és jogalkotó munkáját. A munka, amely a Tanácsköztársaság egész jogalkotó tevékenységének összefoglalására törekedett, eredményesen oldotta meg a nem könnyű feladatot. Számos kérdésben eddig töretlen úton járt. A felsorolt hiányosságok nem kisebbítik a gyűjteményes munka értékét.

Szabó Imre sikerült bevezető tanulmánya jogászai módszerességgel ismerteti és foglalja össze a Tanácsköztársaság jogalkotásának olyan alaki, tartalmi sajátosságait, amelyeket eddig elkerült, vagy alig érintett a figyelem. A vezetése alatt dolgozó kollektíva — egyes problematikus kérdésfelvetések, egyes hiányok ellenére — hasznos és jó munkát végzett. Kíváncsú voltam, hogy a jogi kutatás tovább folytassa a Magyar Tanácsköztársaság állami- és jogi életének minden irányú feltárását. Ez nemcsak jogtörténeti feladat, hanem elsőrangú politikai és gyakorlati szükségszerűség is.